

- DOKULIL, M.: Tvoření slov v češtině 2. Odvozování podstatných jmen. Praha, Academia 1967. 780 s.
- DOROSZEWSKI, W.: Monografie słowotwórcze. Studie i szkice językoznawcze Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1962; s. 205–222.
- FURDÍK, J.: K syntakticko-sémantickej interpretácii slovtvorných štruktúr. Slavica slovacca, 13, 1978, s. 274–287.
- HORECKÝ, J.: Slovenská lexikológia. Bratislava, SPN 1971. 252 s.
- HORECKÝ, J.: Slovtvorná parafráza. Jazykovedný časopis, 32, 1981, s. 6–12.
- PUSTEJOVSKY, J.: The Generative Lexicon Computational Linguistics, 17, 1991, No.4.
- REVZINA, O. G.: Struktura slovoobrazovateľných poľ v slavianskych jazykoch. 1. izd. Moskva, Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta 1969. 156 s.

Paradigmatické a syntagmatické vlastnosti n/t-ových jednotiek¹

Jana Sejáková

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Bratislava

Predmetom analýzy sú tie paradigmatické a syntagmatické vlastnosti sémantických skupín n/t-ových jednotiek, ktoré sú určujúce pre posudzovanie stupňa ich procesuálneho alebo vlastnostného fungovania.

Pre posudzovanie vlastnostného fungovania n/t-ových jednotiek nie je relevantné, či ide o trvalú vlastnosť alebo iba o prechodný stav, ale to, či ide len o zmenu vonkajších okolností alebo o zmenu v samotnom objekte. V prvom prípade možno hovoriť o adherentnej (relačnej) vlastnosti, v druhom prípade o inherentnej vlastnosti (termíny – porov. F. Šticha, 1980, s. 9). Okrem toho mieru vlastnostného fungovania výrazne spoluurčuje aj vnútrojazykový činiteľ, a to miera začlenenosti do adjektívneho systému.

Z paradigmatických vlastností ide o:

- A. začlenenosť do lexikálneho systému adjektív:
1. asociačné väzby s adjektívnymi synonymami a antonymami;
 2. schopnosť sémantickej derivácie adjektívnych významov na základe metonymie alebo metafory;
- B. začlenenosť do slovtvorného systému adjektív:
1. typ asociačných väzieb s adjektívnymi paronymami;
 2. schopnosť byť článkom slovtvornej reťaze.
- Zo syntagmatických vlastností ide o:
1. zovretosť syntaktickej štruktúry;
 2. rovnaké syntaktické okolie ako pri adjektívach.

¹ Štúdia je čiastkovým výkonom pripravovanej kandidátskej dizertácie Adjektívia zácia príchasti v slovenčine

Analýza materiálu ukázala, že najvyšší stupeň vlastnostného fungovania sa prejavuje v sémantickej skupine n/t-ových jednotiek označujúcich **psychofyziologický stav živej bytosti**, naopak, najnižší stupeň vlastnostného fungovania sa prejavuje v sémantickej skupine n/t-ových jednotiek označujúcich **priestorovú manipuláciu s predmetmi**. V prvej skupine ide o typický prípad vnútornej zmeny v objekte, v druhej skupine o typický prípad zmeny vonkajších okolností. Zaujímavé je, ako tento čisto sémantický protiklad korešponduje s protikladnou mierou začlenenosti do adjektívneho systému podľa vyššie uvedených vnútrojazykových činiteľov.

Mieru začlenenosti n/t-ových jednotiek týchto sémantických skupín do paradigmatického a syntagmatického systému adjektív sme kvôli prehľadnosti znázornili v tabuľke, kde sú v stĺpcoch vyznačené jednotlivé činitele takto: stĺpec 0: syntagmatické vlastnosti n/t-ovej jednotky: nadradené meno, objektové a záväzné príslovkové doplnenia, stĺpec I: adjektívne synonymá (v najširšom význame – ako sémanticky príbahlé výrazy), stĺpec II: adjektívne antonymá (v najširšom význame – ako sémanticky protibahlé výrazy), stĺpec III: adjektívne paronymá (obmedzenia kvôli zjednodušeniu: spájateľnosť s rovnakým nadradeným menom, entita v nadradenom mene pri parafrázovaní nie je agensom deca), stĺpec IV: substantívny základ ako možnosť n/t-ovej jednotky zaradiť sa do adjektívneho slovtvorného typu, stĺpec V: slovtvorný derivát – abstraktné podstatné meno, stĺpec VI: slovtvorný derivát – príslovka, stĺpec VII: prípady sémantickej derivácie.

Psychofyziologický stav živej bytosti

	0.	I	II	III.	IV	V	VI	VII.
zadumaný	tichý mlkvy	zhovorčivý živý	zádumčivý		-osť	-e/-o		*trúchlivosť
zamyslený	zádumčivý	veselý bujary	myslivý		-osť	-c/-o		*pohľad
zasnený	mľčanlivý	málovravný vážny	snivý		-osť	-e		*pohľad
nadudraný	nevraživý	pokojný bodný	duďravy					*tvár
naježený	zlostný	prívetivý						*pohľad
nasršený	jedovitý	vfúdný			-osť	-e		*oči
nadurdený	mrzutý	mierny ľahostajný	durdivý		-osť	-e		*tvár
rozhnevany		zdržanlivý	hnevivý	hnev		-e/-o		*pohľad
nahnevany						-c/-o		*výraz
nazlosteny			zlostný	zlosť		-e		*hlas
najedovaný			jedovitý			-e		*oči
rozjedovaný					-osť	-e/		*tvár
namrzený			mrzutý		-osť	-e		*mlčanie